

De Meeuw van Verschaeve, die Taube van Immanuel Kant

Waar start elke wetenschappelijke geschiedschrijving? Antwoord: aan de voet van de moeilijk te beklimmen, sobere uitkijktoren. Van daaruit kan men, vrij van hoogtevrees, een blik verwerven over het landschap van het menselijke gebeuren en van het menselijke ingrijpen in de eigen bestemming en in de bestemming van de andere mensen. Behalve tot opbouwen en vernielen en heropbouwen, leidt dat gewoel en gedrang, die *'Menschenmenge'*, tot de verweving tussen de mensen en hun machines, via een monsterlijk uitdeinende cybernetica die geen oceanen en bergketens meer erkent doch vrij en virtueel haar eigen ruimte verkent.

Is dit de ideële hoogte waar men geen kleinheid kan ontwaren? Wij willen de bevlogen Cyriel Verschaeve hierbij niet kleineren noch loven doch passend relativieren, maar de hoogte die zijn zeemeeuw¹ bood is niet het hoogstegevoel dat wij als historici (her)kennen. Op de (soms barre maar soms geruststellende) hoogte van de verwetenschappelijking bereikt men overzicht, synthese, analyse. En ook afstand en autonomie in het denken. Dat moge niet hoogdravend klinken, want het gaat om soms zeer moeizaam verworven inzichten in de mens, zijn machines en zijn machinaties.

Het begrip 'overzicht' bevat tegelijk ook de vele aspecten die samen de toekomst vormen. Daar in doordringen is natuurlijk niet ons vak. Maar wij moeten er wel instrumenteel op voorbereid zijn en intussen moeten wij de motor zijn van een debat dat het belang van het eigen onderzoeks- en publicatieterrein – in concreto ons tijdschrift – overstijgt.

Dat laatste hebben wij, met het 75-jarig bestaan van *Wt* als aanleiding, in alle openheid gepoogd te doen tijdens het Gentse colloquium (21 oktober 2010), waarvan u in onderhavig *Wt*-nummer (2011|2) de acta vindt. Els Witte zette daarin de grondtoon voor het debat: *Nederlandstalige historische tijdschriften in tijden van globalisering, elektronisering en digitalisering. Een inleiding*. Bruno Huygebaert, die het debat modereerde, geeft de richting aan waarin die debatten tot besluiten leidden

1. *Waar men geen kleinheid kan ontwaren,/ maar zij alleen nog blijven leven...*, uit het gedicht *De meeuw* van Cyriel Verschaeve, 12 oktober 1909.

– of nog verder kunnen leiden. Hij geeft aan dit rapport de titel *Tussen geschiedenis en history* mee. Op het eerste gezicht lijkt die titel een cryptische slotbeschouwing te verbergen, maar in wezen roept de titel een van de belangrijkste kernvragen op die tijdens het debat in Gent werden geformuleerd: of de Nederlandse taal haar rol zal kunnen blijven vervullen in de snel evoluerende academische context, zowel op het vlak van het onderzoek als op het uitgeversforum?

De toongeving is er dus. En zij vormt een dwingende kracht, want de omwentelingen in de werelden van communicatie en onderzoek ontwikkelen zich a.h.w. via een meetkundige reeks. Daarom willen wij reeds over een paar jaar opnieuw de (zich immer wijzigende) constellatie van onderzoek en onderzoekscommunicatie opmeten en inventariseren.²

De afstand die de historicus scheidt van de te beschouwen feiten wordt grotendeels bepaald door de beschikbaarheid van de bronnen. Beschouwd vanuit een thematisch bepaald ijkpunt – b.v. de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog – wordt die verwijdering uiteraard steeds beperkter. Op bepaalde ogenblikken kan de onderzoeker zijn credibiliteit aanzienlijk verhogen en maximaliseren, naarmate hij steeds dichter in de nabijheid komt van zijn bronnen. Hij kan uiteindelijk 'het water a.h.w. uit de bron zelf drinken' (het bekende *Gratius ex ipso fonte bibuntur aqua*). Die bereikbaarheid is slechts op het eerste gezicht een paradox: hoe verder de feiten van ons verwijderd zijn, hoe duidelijker hun voetafdruk.

In zijn bronpublicatie "*Iets ten voordelen van onzen jeugd*". John Caremans, Edgar Lehembre, Remi Van Mieghem en de Vlaamse en Duitse intriges omtrent de Vlaams-nationalistische jeugdbeweging in 1942 toont Frank Seberechts aan hoe een dergelijk wetenschappelijk comfort vrij snel een doorbraak kan bevorderen inzake onderzoeksvelden die weliswaar bekend zijn maar geenszins uitgeput. Een ervan is de breuklijn van interne conflicten die dwars doorheen vrijwel alle geledingen van de Vlaamse collaboratie hun weg zochten en uiteindelijk 'opgelost' werden toen het vnv definitief zijn leidende positie verloor in de Vlaamse collaboratie. Opgelost worden betekende hier de facto dat, zoals Seberechts schrijft, de vnv-signatuur van die collaboratie 'haar onderspit zal delven', o.m. in de nationalistische jeugdbeweging.

Voor de fracties van de Vlaams-nationalistische collaboratie die het 'algeheel Duitse' lot – en de daarvan afhankelijke lotbestemming voorstonden, vormde die 'oplossing' de gelegenheid om de 'Rubicon' over te steken, richting Berlijn. Zij

2. *Wetenschappelijke tijdingen (Wt)* plant op 18 oktober 2012 in Gent een zogenaamd 'opvolgings-symposium', precies twee jaar na het symposium van 21 oktober 2010.

verlengden hierdoor niet alleen de duur van de hun collaboratie, maar moesten vaststellen dat de oorlog voor hen maar niet kon eindigen.³

Langs een andere, eerder filosofisch-historische weg trekt ook Matthijs de Ridder een spoor naar de primaire bronnen van de geschiedenis van de Vlaamse beweging. In *“Ook een politieke invloed moet van onze Alma Mater uitgaan”* belicht hij, o.m. via een publicatie van Robert Van Genechten (1895-1945), hoe deze laatste dacht over het staatkundig concept van het activisme.

Dat bestond er vooral in dat de vernederlandsing van de Universiteit van Gent in 1916 slechts een eerste grote stap kon zijn in wat nog diende te gebeuren met de Vlaamse zaak: de brede lagen van de bevolking dienden bereikt en Vlaanderen moest, hier en nu, beseffen dat het politieke *“uur van Vlaanderen had geslagen”*⁴ en dat de consequenties daarvan duidelijk waren: via de steun van Duitsland naar een Europese statenbond. Dat de interesse van Berlijn geenszins spoorde met die activistische doelstelling, zou een van de grote kwellingen worden van het activisme.

De radicale Robert Van Genechten week na de wereldoorlog uit naar Nederland. Hij publiceerde tijdens het interbellum nog traktaten over de economische aspecten van de Vlaamse beweging, maar hield zich metertijd toch hoofdzakelijk bezig met zijn engagementen in de Nieuwe Orde in Nederland, o.m. in de NSB-beweging van Anton Mussert (1894-1946). Zijn leven eindigde in de repressiecel in Den Haag.

Indirect aansluitend bij de (recentelijk ontdekte) primaire bronnen is het tweede deel van Lode Wils' *De Katholieke Vlaamse Landsbond*. Daarin reviseert de auteur als het ware het politieke levensverhaal van Frans Van Cauwelaert (1880-1961), een van de grote onderzoeksprojecten van de Leuvense historicus.

Dit 'vervolgverhaal' wordt aangevat bij de afloop van de grondwetsherziening van 1921 en de onmacht van de Vlaamsgezinde kamergroep rondom Van Cauwelaert, in een door conservatieve liberalen en conservatieve katholieken beheerste regering. Er bevond zich slechts één katholieke flamingant in die regeringsformatie (Aloïs Van de Vyvere, 1871-1961). De invloed van Van Cauwelaerts flamingantisch-katholieke groep was belangrijk, maar werd ten dele ondergraven door het electorale succes van aanvankelijke medestanders die uiteindelijk hun eigen weg opgingen, zoals de

3. Cf. Redactioneel, in: *Wt*, jg. 70, 2011, nr. 1, p. 5.

4. Wat de (vrij vertaald) nu-of-nooit-gedachte betreft; zie hiertegenover het boek *Eer Vlaanderen vergaat* dat in 1927 werd gepubliceerd door Ivo Draulans (pseudoniem van de letterkundige en oud-frontsoldaat Jozef Simons, 1888-1948). In de slotregels van zijn boek weerlegt de auteur de militante uitroep *“het uur der volkeren slaat maar ééns”*. Er komen integendeel nog *‘levens-kansen’* voor Vlaanderen. Want *“de activisten hebben in Vlaanderen neergelegd: het ferment der zelfstandigheidsgedachte”*.

volksvertegenwoordiger Thomas Debacker (1892-1971) in de Antwerpse Kempen. Het verhaal eindigt als Van Cauwelaerts Katholieke Landsbond, die gedurende ruim anderhalf decennium een massabeweging op de been had gebracht, in de periode 1928-1929 haar houvast op de katholiek-flamingantische intelligentsia verloor. De sterke reorganisatie van de katholieke partij als standenpartij en de belangstelling van Van Cauwelaert als zakenman (Bankunie) en als burgemeester van Antwerpen bespoedigden dat proces.

Lode Wils bezorgde doorheen zijn loopbaan reeds een omvangrijke korf publicaties omtrent het invloedrijke flamingantisch-katholieke icoon Van Cauwelaert. Maar het is onwaarschijnlijk dat die stroom geheel opdroogt: wellicht zijn niet al de hem bekende bronnen opgedroogd noch zijn woorden over Van Cauwelaert opgebruikt.

Immanuel Kant (1724-1804) hanteerde in een van zijn meest klassieke traktaten⁵ het beeld van de vederlichte duif die door het luchtruim zweeft, de weerstand van de lucht voelt en denkt nog beter te kunnen vliegen indien die weerstand er niet zou zijn. Die metafoor, door Kant bedoeld voor de denkende mens in het algemeen, zou wellicht vlot toepasbaar zijn op de wetenschappelijke historiograaf die elke weerstand van een ontbrekende bron tracht ongedaan te maken.

Misschien wil de vederlichte maar onrustige vogel wel de hoogste hoogte bereiken. De onstuimige meeuw zoekt intussen een andere hoogte.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT

5. I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, Hamburg, 1956, p. 43.